

BÁNKINÉ MOLNÁR ERZSÉBET

A JÁSZKUN ALKOTMÁNYOSSÁG ALAPTÖRVÉNYE

Redemptio

A jászkun redemptio megvalósulása a 18. századi Magyarország legnagyobb népi összefogásának eredménye. Az 1745-ben engedélyezett jászkun megváltás során a Jászkun kerület 25 települése visszavásárolta középkori gyökerekből táplálkozó autonómiáját, a kerület földjét, lakosságának személyes szabadságát. Mindez lehetővé tette különállásukat az ország más törvényhatóságaitól, a nádor legfőbb bírósága alatt. 1745. május 6-ától a redemptiót engedélyező oklevél kilenc pontban megfogalmazott paragrafusai alkotják a jászkun alkotmányosság alaptörvényét. A kiváltságok mindenkire vonatkoztak, aki a kerületekben élt. Közös néven jászkunoknak nevezzük őket. A megnevezés nem a jászok és kunok etnikai összeolvadására, hanem a Jász, Nagykun és Kiskun kerület, azaz a Jászkun kerület lakosságának jogi közösségére utal.

A három particularis kerületre (Jász, Kiskun, Nagykun) tagolt Jászkun kerület igazgatási és jogszolgáltatási önállósága, külön adózó kerületté alakulása 1682-re vált teljessé. A török uralom után azonban Magyarország legnagyobb kiterjedésű koronabirtokát a Habsburg Birodalom érdekeinek megfelelően besorolták a fegyverjogon szerzett területek közé, s 1699-ben az Udvari Kamara elrendelte a népesség összeírását. Az eredmény siralmas volt, az összeírók két mezővárost és 17 lakott falut találtak, míg 56 korábbi település elpusztult.

KÜZDELEM A RÉGI SZABADSÁGOKÉRT

Az ősi kun és jász etnikumból eredeztethető lakosság a menekülések és pusztítások nyomán nagymértékben kicsérélődött, de a visszaköltözöttek és a helyi önkormányzatok életben tartották hajdani szabadságaikat, illetve azok emlékét. 1701-ben I. Lipót király eltörölte az egykori magyar királyoktól nyert előjogaikat, majd 1702-ben az évszázadok alatt önálló politikai egységgé és hatósággá formálódott koronabirtokot 500 ezer rajnai forintért eladta a Német Lovagrendnek. A Német Lovagrend teljes földesúri jogot kapott, a király csupán az állami adóztatás és a katonai beszállásolás jogát tartotta meg. Bár az adásvétel törvénytelen volt, hiszen koronabirtokot az országgyűlés hozzájárulása nélkül a király nem adhatott volna el, a szabad Jászkun kerület népe jobbágyorsba süllyedt. Az eladatás a jászkunokat megfosztotta korábbi politikai szabadságuktól, és csaknem nyolcszorosára növelte anyagi terheiket. A kerületekben éltek nemesek is, ők megtarthatták azokat a jogokat, amelyekkel a vármegeyi nemesek bírtak.

A jogfosztott, túlterhelt, elkeseredett jászkunok 1703-ban Rákóczi mellé álltak, aki elismerte kiváltságaiikat. Teljes adómentességet ugyan nem kaptak, de terheik csökkentek, hiszen megszabadultak a földesúri adóktól. A Rákóczi-szabadságharc bukása után a lovagrend kerületi szinten visszaállította a földesúri igazgatást, a települések önkormányzata viszont megmaradhatott. Minthogy 1711-ben a szatmári béke pontjaiban ígéretet tettek a jászkunok sérelmeinek orvoslására, a szabadmenetelű paraszti gazdálkodás reménye számos új betelepülőt von-

A Jászkun kerület címere

A Jászkun kerület címere csak 1746-ra véglegesedett. A pajzs vízszintesen vágott, a felső része három részre osztott. Az elsőben a Nagykun kerület címere látható. Az arany háttérben természetes színű ugró oroszlán látszik, amely a pajzs jobb oldala felé fordul, nyelve és körmei pirosak, hátulról előre vetett farka kétfelé ágazik. Az egyik oldalon a fogyó hold, a másikon hatágú csillag szerepel, mindkettő vörös színű. A második rész a Pálffy család címere, hiszen ebben az időben a redemptióban is jelentős szerepet játszó Pálffy János (1663–1751) volt az ország nádora s egyben a jászok és kunok legfőbb bírása. Címerében kék háttérben zöld hármashalomból kinövő barna kerék és természetes színű, felegyenesedő szarvas látható. A harmadik rész a Kiskun kerület címere, amely ezüst háttérben gyalogos kiskun katonát

ábrázol kék öltözetben, fején csákovával, vörös nadrágban és arany színű csizmában, kezében kihúzott szablyát tart. A pajzs alsó része a Jász kerület címerét mutatja, mely kék háttérben stilizált ókori ruhát viselő katonát tüntet fel vörös gyolcsruhába öltözve, arany színű csizmával, fején arany sisak, a hátán lobogó vörös színű katonai köpeny. Jobb kezében arany színű stilizált kürtöt emel, bal kezében pedig ezüst színű, három nyílveszővel díszített ovális pajzsot tart. Ennek a résznek a tetején három ezüstpólya van, melyek a Jászkun kerülethez közeli három nagy folyót jelképezik: a Dunát, a Tiszát és a Marost. A címeres pecsét latin feliratának magyar fordítása: „A Jász és Kun kerületek pecsétje az 1746. évben.”

FARKAS KRISTÓF VINCE

←
Mária Terézia, aki lehetővé tette az önmegváltást a jászok és a kunok számára, 1745
 →

zott a Jászkunságba. Az adóösszeírásokból kimutatható, hogy az 1711-től 1744-ig tartó időszakban a parasztgazdaságok jelentősen gyarapodtak. Növekedett a malmok száma, fokozódott a szőlőtelepítés, fellendült az állattartás, a lakosság azonban soha nem fogadta el a földesúri alávetettséget.

Amikor az 1715. évi országgyűlés napirendre tűzte a Jászkun kerület ügyét, a követek állást foglaltak amellett, hogy a koronabirtok eladása törvénytelen volt, s a visszaváltás az országgyűlési karok és rendek kötelességéhez tartozik. Kérelmükre a kincstár vállalta, hogy visszafizeti az eladási ár felét, a másik felét az ország közjöveldelmeiből pótolták volna. A megalkotott törvényben hároméves határidőt adtak a fizetésre. A három év elteltével azonban senki nem fizetett. Ekkor a

jászkunok választott helyi vezetőik közbenjárásával a nádorhoz fordultak, mentse meg a kerületet, s felajánlották, hogy a rendek helyett visszafizetik a 250 ezer rajnai forintot. A megváltás (*redemptio*) gondolata megszületett, a megvalósulástól azonban még hosszú évtizedek választották el.

A *redemptio* gondolatának elfogadtatásában nagy szerepük volt a helyi vezetőknek, az önkormányzatokban megőrzött részleges autonómiájuknak és a folyamatosan erősödő parasztgazdaságoknak. A települések megmaradását és megerősödését elősegítette, hogy az önkormányzatok működtetéséhez saját gazdasági forrásra, a kocsmák, mézárzsékek stb. jövedelmeire támaszkodhattak. A haszonvételek a földesurat illették volna, de a helyhatóságok ellenállása miatt a feltétele-

zett jövedelemnek csupán a felét sikerült behajtania. Mivel a lakosság szabad költözési joga megmaradt, a helyi tanácsok gyakran fenyegetöztek, hogy a túlzott terhelés miatt kiköltöznek a kerületből.

A felmerült konfliktusok is hozzájárultak, hogy a lovagrend hamarosan továbbadta a remélnél kevesebbet jövedelmező, bizonytalan tulajdonjogú koronabirtokot. Az új földesúr ünnepélyes beiktatása 1731. május 7-én történt Jászberényben. A Pesti Invalidus Ház azonban már nem tulajdonba kapta a kerületet, hanem csupán zálogban birtokolhatta a visszaváltásig.

A teljes benépesültség és a gazdasági megerősödés hatására a jól szervezett helyi önkormányzatok egyre erőteljesebben sürgették a szabadság visszaváltását, a *redemptio* engedélyezését. A megvalósuláshoz az 1740-ben kitört osztrák örökösödési háború adott lendületet. A háborúhoz a királynőnek pénzre és katonára volt szüksége, s mindkettőben számíthatott a felszabadulni vágyó jászkunokra. 1741-ben a Jászkun kerületből négyszáz katonára indult saját zászlók alatt Sziléziába. Ott értesültek a hazai eseményekről, hogy nádorrá választották Pálffy János országbíró, s királlyá koronázták Mária Teréziát. A kerületek vezetői ekkor a nádor asztalára helyezték a *redemptio* kérelmét.

A jászkunságiak igyekeztek az udvar kedvében járni. 1742-ben Mezőtúr és Cibakháza térségében a Haller-gyalogezred lázadását a Jász kerület kétszáz lovas katonája verte le. Ugyanez év december 12-én a Jászkun kerület közgyűlése megfosztotta tisztségétől a számos túlkapással vádolt Podhradszki György földesúri adminisztrátort, s alkapitánynak felkérte Almásy János Heves megyei alispánt. A felkérést felterjesztették a nádornak, akit ismét főbírájuknak tekintettek.

1744-ben megindult a második sziléziai háború. A jászkunsági ügyvivők Pozsonyból értesítették a kerületeket, hogy a készülő *redemptio* diplomájának jóváhagyása az újabb mozgósítás eredményétől függ. A hírré 1744 szeptemberében a jászkunságiak még négyszáz katonát állítottak. Ugyanebben az évben megfogalmazták, hogy ha felszabadulhatnak a földesúri alávetett-

A Jászkun kerület privilegialis ládája

Az egykori Jászkun kerület egyik legérdekesebb fennmaradt relikviája az ún. privilegialis – azaz kiváltságos – láda. Az 1775-ben vasból készített, barokk stílusú alkotás a Jász Múzeum állandó kiállításában található. A láda fekete színű, díszítményei eredetileg aranszínűek lehettek. Oldalfalain két-két vasfogantyú van, előoldalán pedig egy álkulcslyuk is megfigyelhető. A kulcslyukakat takaró fogantyúja eredetileg egy vaskatona volt. A 149,5 kg-os ládát Franciscus Dubler lakatosmester készítette.

A műremekben gyakor a jászok és kunok kiváltságleveleit, kerületi pecsétnyomokat, pénzt és emlékérmeket tartottak. A tárgy különlegességét egyedülálló zárszerkezete adja, ugyanis három kulccsal záródik. Minden kulcs négy helyen zár, így összességében tizenkét zár található rajta. A három kulcs egyértelműen a Jászkun kerületet felépítő három kerületre (Jász, Nagykun és Kiskun kerület) utal. A láda a Jászkun kerület jászberényi székházában, a közlelvéltárban volt elhelyezve. Kulcsai a három kerületi kapitánynál voltak, így csak együttes jelenlétükben lehetett felnyitni, ami az ellenőrizhetőséget szolgálta.

A kulcsokat az egyes kapitányoknak a beiktatáskor adta át a Jászkun kerület alkapitánya, amint arról egy 1836-os írásos beszámoló is szól. A kapitányok nyugalmazása vagy halála után pedig a kerületek megbízott hivatalnokainak kellett visszaszerezniük a kulcsokat. 1843-ban az egyes kapitányoknál már bizonyosan két kulcs volt, 1850-ben pedig az újonnan kinevezett

császári-királyi kapitányok három-három kulcsot vettek át. Aczél Lajos kiskun kapitány 1863-as átvételi elismervénye szerint: „*All pedig ezen kulcs egy nagy és mellé csarolt két kisebb kulcsbol.*” A két kisebb kulcs feltehetően másolat lehetett.

A három kapitány által őrzött kulcsok használatára utaló legkésőbbi adat 1867-ből való, amikor a Jászkun kerület vezető tisztségviselői megvizsgálták a ládában őrzött emlékpénzeket, és azokról leltárt vettek fel, melyet a tisztségviselők aláírásaikkal is hitelesítettek. Szimbolikus, hogy a Jászkun kerület történetének végén, 1876. június 24-én a Jász Múzeumba került a különleges láda, 70 oklevéllel, 8 zászlóval, 21 éremmel és 5 könyvvel együtt. A múzeum első nagy kiállításán, 1876-ban a privilegialis ládát már mint a kerületek régi emlékét mutatták be.

FARKAS KRISTÓF VINCE

Árokszállási menyecske

Nagykunsági juhász

Kunsági paraszt

ségből és visszatérhetnek a nádor fennhatósága alá, hajlandóak kifizetni az 500 ezer rajnai forintot, és kiállítanak 1000 lovas katonát. Vállalták továbbá, hogy fizetik a nádor évi 3000 arany tiszteletdíját. Cserébe azt kérték, mentessenek fel a hadiadó alól, mert annyi terhet nem bírnak, s kérték régi szabadságuk visszaadását.

Mária Terézia királynő 1745. május 6-án aláírta a Jászkun kerület megváltását engedélyező kiváltságlevelét. Negyven év jobbágsors után a kerületben megszűnt a földesúri hatalom, a Jászkun kerületben élők visszanyerték szabadságukat, valamennyien a maguk munkájából élő, szabad emberek lettek, akik választott vezetőik irányításával intézhették sorsuk alakulását.

A PRIVILÉGIUMOK

A királynő privilégiuma megerősítette a jászkunok mindazon korábbi kiváltságait, amelyek az ország törvényeivel nem ellenkeztek, s visszaadta a kerületek földjének szabad használatát, míg a tulajdonjog a koronáé maradt. A Jászkun kerület önálló törvényhatóságai, falvai és mezővárosai az ország kiváltságolt települései lettek. Mindenki, aki a kerületekben élt, személyes szabadságot, az egész Jászkun kerület pedig a történelmi jogcímre hi-

vatkozva kollektív nemességet kapott. Utóbbi tette lehetővé, hogy a nádor fennhatósága alatt beilleszkedhessenek a rendi Magyarország és a Habsburg Birodalom szervezetébe.

A kerületek összes lakója egyenlő kiváltságokat és mentességeket nyert – „*ha e kedvezmények feltételeit egyenlően viselte*”. A továbbiakban önállóan szervezhatték igazgatásukat, maguk választhatták tisztségviselőiket, azaz gyakorolhatták az önkormányzatiságot, s csupán a főkapitány kinevezésének joga maradt a nádor hatáskörében. Jogszolgáltatási önállóságot s mellé pallosjogot kaptak, amit a Jászkun Kerület Büntető Törvényszéke a főkapitány elnökletével gyakorolt. Rév- és vámmentességet nyertek, befogadhatták a szabad költözési jogú személyeket, és a kerületben szokásos teherviselésre kötelezhatték őket. A római katolikus helységek kegyúri jogot kaptak.

A szabadságot azonban nem adták ingyen, a kiváltságlevelél súlyos feltételek teljesítéséhez kötötte a megváltást. Vissza kellett fizetniük a hajdani eladási árat, 500 000 rajnai forintot, továbbá kamatostól mindazokat a költségeket, amelyek a földesúr beruházásai során keletkeztek. A 25 jászkun település vállalta ezer lovas katona egyszeri kiállítását és felszerelését, valamint a rendszeres katonaállítás és

beszállásolás terheit. Nemesi felkelés esetére vállalták, hogy erejük és lehetőségük szerint fegyvert fognak. Fizetniük kellett az évenkénti hadiadót, valamint a nádor évi 3000 aranynak megfelelő tiszteletdíját és az önkormányzat költségeit.

A MEGVÁLTÁS FINANSZÍROZÁSA

A megváltás törzstőkéjének – 500 000 rajnai forintnak – fizetési határidejét 1745. június 24-ben szabták meg. A rendkívül rövid határidő miatt a privilégium aláírása után azonnal cselekedni kellett, bár még szervezeti kérdések is megoldásra vártak.

A Jászkun kerület – mint törvényhatóság – élére a nádor Almásy Jánost, a Hétszemélyes Tábla elnökét nevezte ki főkapitánynak. Almásy már 1742-től ellátta a főkapitányi tisztséget, de beiktatása akkor elmaradt, hiszen a földesúri joghatóság miatt a nádori főkapitányság illegális volt. A kiváltság elnyerése legalizálta a nádor kinevezési jogát, s a beiktatás 1745. július 12-én a Jászkun kerület Jászberényben tartott közgyűlésén megtörtént.

A visszaváltáshoz szükséges kölcsönöért a főkapitány, a nádor és gróf Grassalkovich Antal királyi személynek saját vagyonával vállalt garanciát, segít-

Jászberényi nagygazda feleségével

ségükkel a jászkunok 1745. július végéig kifizettek 504 000 rajnai forintot a kincstár számára. A pénz bő háromnegyede külső kölcsönökből származott, de 122 000 rajnai forintot a kerületek lakosai adtak össze. A fizetéssel megtörtént a Jászkun kerület megváltása. A kölcsönök törlesztése azonban majdnem két évtizedig tartott.

A redemptio összegének és kamatainak a lakosok közötti felosztásáról a Jászkun kerület közgyűlése és az egyes települések előjárósága döntött. Aki fizetett a redemptióba, az a pénzért földbirtokot kapott. A csere értékarányait minden településen – a helyi körülményekhez igazodva – a tanács állapította meg.

A megváltáshoz legnagyobb összeggel járuló helységek között Jászberény, Halas és Karcag, az akkori három kerületi székváros állt az élen. Szorosan követte őket Félegyháza és Kunszentmiklós, a Jászságból pedig Árokszállás. Az egyes gazdák körében a töprengés, az aggodalom és a lelkesedés megnyilvánulásai különböző közösségi szinteken dokumentálhatók. A Jász kerületben Árokszálláson, Fényszarun, Dózsán és Jákóhalmán féltek a hatalmas anyagi megterheléstől. A Kiskun kerületben a nádornak kellett megsürgetnie a befizetéseket. Az 1745. november 8-án kelt nádori leirat figyelmeztette a kiskunokat: „vegye szívére ki-ki, mit tesz az sza-

A KUN IDENTITÁS LAPPANGÓ TOVÁBB ÉLÉSE

MÓRA FERENC

A Jászkun kerület megszüntetését követő időszak identitásavara tükröződik a kiskun székváros két író fiának, Móra Ferencnek és Móra Istvánnak származástudatában.

Móra Ferenc, aki 1879. július 19-én született, még nem élt, amikor megszűnt a Jászkun kerület s vele együtt az autonómia. Móra Ferenc írásainak és életének egyik elemzője, Fazekas István úgy vélekedik, hogy a kis Móra „nyiladozó értelmével felfogott valamit a jászkun tudat megnyilvánulásaiából”. Szülei még számon tartották az apa, Móra Márton és fivére, András jászsági, pontosabban jászberényi származását. A félegyházi anyai rokonság viszont kun ősoket emlegetett. Megjegyezzük, hogy a 18. század közepén betelepült jász családok ekkorra már kiskunoknak mondták magukat. Ebben az időben még megkülönböztették a redemptus és irredemptus származású „kunokat”. A megkülönböztetés nemcsak a történelmi és privilégialis tudat utóéletéként létezett, hanem a születési és házassági anyakönyvekben is dokumentáltak, plebejusként tüntetve fel az irredemptusokat. Móra ezek alapján saját családját közrendű kiskunnak tartotta. Bátyja, István, aki 1864. október 24-én született és a helybeli tanítóképző elvégzéséig Kiskunfélegyházán élt és tanult, szintén számon tartotta a származást. *Félegyházán* című versében vándorsorsnak nevezi életüket, hiszen jászsági apja Kiskunfélegyházán nyert végső nyugalmat, míg kiskunsági édesanyja jász hant alatt nyugodott.

Ma már megállapítható, hogy Móra Istvánnak és Móra Ferencnek jelentős szerepe volt abban, hogy a századfordulót követően Kiskunfélegyházát mint a makacs kiskunok települését kezdték számon tartani. „Kiskun ember vagyok én, makacs és még vélt jussából sem engedő, nembogy a maga igazából” – mondotta Móra Ferenc díszdoktorrá avatásakor elhangzott beszédében a szegedi egyetemen. Máskor így írt: „Az én írásaimban félegyházi nap süt, félegyházi szél fúj, félegyházi sárgarigó fűtyül. Ettől a várostól kaptam a kiskunok nyers makacsságát is.” Ezt a makacsságot szomszédos vidékeken a kiskunsági emberek jellemzőjeként emlegették a büszke, nyakas kun etnikai sztereotípiá formájában.

JÓZSEF ATTILA

József Attila édesanyja a Felső-Kiskunságból származó Pócze Borbála, Pócze Imre (1844-1931) szabadszállási csász leánya volt. József Attila számos alkalommal járt édesanyja kiskunsági szülőhelyén. Az ősi kun szálláshelyen települt faluban Attila sokszor láthatta „a jellegzetes süvegükben keményen és elszántan, ballgatagon élő kiskunokat, a fekete népet, akik szigorú-kérlelhetetlen rend szerint élék életüket, szabják ki az emberek helyét”.

A kiskunok szegény megtestesülése Pócze Imre nagyapa volt, a verscímme lényegült „Dörmögő”. Attila nyaranta sokszor vendégeskedett a mogorva, öreg csász házában, a szabadszállási Muszáj-kertben. A költemény megjelenése előtt egy évvel Attila Szabadszálláson volt szüreten, amint Vágó Mártának írta, a kun ősök között. Ugyanezt a visszarévedő szabadszállási származástudatot jeleníti meg a *Nincsen apám, sem anyám* kötete élére helyezett *Bevezető*: „Lidi nénémnek öccse itt, / Batu kbán pesti rokona, / Keryéren élte éveit / S nem volt azúrkek paplana”.

Ezt a származástudatot nyomatékosítja 1936-ban a *Dunánál* című versében: „Anyám kún volt, az apám félíg székely, Félíg román, vagy tán egészen az.” A Kiskunság évszázadok alatt kialakult etnogenezisében, a kevert népesség származástudatában – éppúgy, mint József Attila származástudatában – helyet kapott a kun eredet, még akkor is, amikor már csak halvány érzelmi szálak vezetnek az etnikai népcsoportokhoz.

gróf Szapáry István

JÁSZKUN FŐKAPITÁNYOK

NÁDORI FŐKAPITÁNY

1745. július 12.–1754. február 8. Almásy János
1754. április 4.–1779. szeptember 13. Almásy Pál
1779. szeptember 13.–1785. december 1. Almásy Ignác

HELYTARTÓTANÁCSI FŐKAPITÁNY

1790. március 13.–1790. november 13. Boros Sándor

NÁDORI FŐKAPITÁNY

1791. március 10.–1798. július 6. Boros Sándor
1798. augusztus 6.–1815. május 21. Steöszel József
1815. augusztus 2.–1836. november 10. Somogyi Antal
1837. február 6.–1848. április 2. Szluha Imre
1848. május 1.–1849. február 5. Szentkirályi Móric

KORMÁNYBIZTOS

1849. február 5.–1849. március 26. Illéssy János

JÁSZKUN FŐKAPITÁNY

1849. március 26.–1849. április 26. Illéssy János
1849. május 16.–1849. július 28. Patay József

JÁSZKUN KERÜLET IDEIGLENES CSÁSZÁRI-KIRÁLYI FŐNÖKE

1849. szeptember 14.–1849. december 20. Kenéz Mihály

CSÁSZÁRI-KIRÁLYI FŐKAPITÁNY

1849. december 20.–1864. január 4. Jankovich György

JÁSZKUN FŐKAPITÁNY

1865. október 7.–1867. április 25. Balajthy Vendel
1867. április 25.–1870. március 30. gróf Ráday Gedeon
1871. június 14.–1873. május 19. gróf Szapáry István
1873. október 20.–1876. július 19. Kiss Miklós

badságnak kincse, s mit tézsen az örökös jobbágságnak igája, ha a rómaiak Gyermeküket adták a szabadságért, miért a Kiss Kunságh marhájbúl melylyel az Isten megh áldotta, valamelyet el nem adhat, és az adóságh alúlvaló fellszabadulásába nem igyekezik.”

A figyelmeztetés hatására felgyorsult a vállalások törlesztése, de a többi kerülethez viszonyítva még így is lemaradásban voltak. A lemaradás oka nem a redemptio ellenzése, sokkal inkább a készpénz hiánya volt. A pénzhiány enyhítésére a Jászkun kerület közgyűlése elrendelte, hogy azoktól a gazdáktól, akik pénzszúke miatt fizetésképtelenek, a helység bírái illendő áron kötelesek az állatokat és a terményeket megvásárolni. A helyi előljárók begyűjtötték a földváltást vállalók termésének bizonyos hányadát, és gondoskodtak az értékesítésről.

Amellett, hogy a tanácsok elősegítették a pénzhez jutást, a nem fizetők szankcionálásáról sem feledkeztek meg. Utóbbiakat mindaddig, amíg fizetni nem akartak, eltiltották a földhaszonvételeitől. A legnagyobb váltságösszegű Jászberényből sokan elköltöztek a teher miatt. A redemptio óriási lehetőség volt a földszerzésre, de túlzottan megterhelte a családokat, és valószínűsítette a népvándorlást indukált. Minden nehézség ellenére a települések 1750–52 között kölcsönök segítségével kifizették a redemptiójukat, de a kölcsön törlesztésével sok helyen még 1760-ban is tartoztak, s végül a községi pénztárból pótolták a hiányt.

TÁRSADALMI KÖVETKEZMÉNYEK

A redemptio visszaadta jogszolgáltatási kiváltságukat, amely a jászok és kunok ősi jogaihoz igazodott s a kerületben élők – ha a vitás feleknek a kerületen kívül birtokuk nem volt – csak saját bíráik vonhatták felelősségre. Legfőbb bírójuk a nádor lett, a főkapitány kinevezési joga is őt illette, kerületi bíróságai bíráit pedig maguk közül választhatták.

A redemptio hozta létre a Jászkun kerület országosan egyedülálló társadalmi rétegződését. A kiváltságlevél megszabta, hogy a mentességek és kedvezmények egyenlő feltételhez kötöttek legyenek. Ezért a jászkunok hallgatólagosan elfogadták, hogy a jogokat a föld hordozza, s azokból mindenki a megváltásba fizetett pénze

arányában részesüljön. Egy bizonyos összeg befizetésével az egyén teljes jogú *redemptussá* válhatott. A redemptusok mint választók és választhatók befolyásolhatták a helyi politikai és gazdasági életet. Az önkormányzat intézményein keresztül a redemptusok dönthettek a közterhek elosztásáról, a beneficiumokról, a helység gazdálkodásáról és a helyi adó kivetéséről. A közvetett választójog segítségével a redemptusok becsatlakozhattak a kerületi igazgatás és jogszolgáltatás tisztségviselőinek választásába.

Aki a redemptusi limitnél kevesebbet fizetett a megváltásba, *irredemptus* lett és kevesebb jogot kapott, ám a személyes szabadságot az is elnyerte, aki semmit nem tudott fizetni. A Jászkun kerületben a község mindenkor védőernyőt jelentett azok számára is, akik nem tudtak a redemptióba fizetni. Az ideiglenes tartózkodási engedéllyel munkára felfogadottakat *komoransoknak* nevezték.

A jászkun ember státusza – a nemeseket kivéve – a szabadparaszti státusz lett, amelynek révén a jászkunok az európai fejlődési irányhoz csatlakozhattak, ahol az egyes ember/család földhöz, foglalkozáshoz, lakóhelyhez kötődő szilárd jogállása hosszú távon biztosítva volt. 1745 után a Jászkun kerületben élők szabadságos

helyzetük gyakorlására a közösség országrendisége jogosította, de csak a kerületek határain belül. A társadalmi hierarchia élén a redemptusok álltak. A nemesek, ha fizettek a redemptióba, redemptusnemesek lettek. Nemesi birtok a kerületekben nem lehetett, hiszen a föld minden röge megváltott tulajdon volt.

A földváltás és a politikai jogok összekapcsolása amellel, hogy megszabta a társadalmi rétegződést, létrehozta a sajátos jászkun földtulajdont. Aki a megváltásba befizetett pénzéért földet kapott, úgy érezhette, hogy tulajdonjogot nyert megvásárolt földjére. A tulajdonosi öntudatot erősítette, hogy a korona valódi tulajdonjoga és a földváltó redemptus közé autonómia iktatódott, melynek értelmében saját választott testületei szabhatták meg a földre vonatkozó rendelkezési jogokat.

A megváltás nyomán a helységek határa három formában hasznosult. A joghordozó tökeföldek, vagyis a redemptusok egyéni birtokai adhatók, örökölhetők voltak. Aki eladta a tökeföldjét, eladta vele a jogait is. Mivel a redemptióba a községi pénztárból is fizettek, községi tulajdon lett a belterület, a temetők földje, az egyházi célra és a majorsági gazdálkodásra kijelölt földterület, valamint a belterületet a szántóktól elválasztó sáv. A ha-

József nádor megérkezik a jászkun redemptio századik évfordulóján, 1845-ben a jászberényi Cseróhalomhoz

tár mintegy kétharmadát településenként osztatlan közös redemptustulajdonban hagyták. Ide tartoztak a közlegelők, a kaszálók és a tökeföld arányában évente osztott kertföldek, ezek hasznából bizonyos feltételekkel minden kerületbeli részesülhetett.

Összegezőként megállapítható, hogy a jászkun redemptio új alapokat teremtett a Jászkun kerület alkotmányos életéhez. Létrehozta a sajátos jászkun földtulajdont és az egyedülálló társadalmi rétegződést. A jászkun szabadság és a jászkun földtulajdon adott lendületet a 18. század második felében kibontakozó paraszt-polgári fejlődésnek. A saját erőből, népi összefogással megvalósított redemptio nagymértékben erősítette a jász és kun (jászkun) öntudatot, melynek hatása napainkban is kimutatható. ♦

A szerző ny. múzeumigazgató,
az MTA doktora